

ÇOK KÜLTÜRLÜ PSİKOLOJİK DANIŞMA DERSİ'NİN PDR ÖĞRENCİLERİNİN ÇOK KÜLTÜRLÜ BAKIŞ AÇILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

The Effect of Multicultural Counselling Course on Counselling Students'
Multicultural Perspectives

Sevgi Sezer*

Öz

Günümüzde 'Nasıl bir psikolojik danışman?' sorusuna yanıt verirken, kültürel konulara duyarlılık, tartışmasız önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Çok kültürlü psikolojik danışma alanı bu konuya dikkat çeken dördüncü bir güç, bir diğer deyişle bir meta teori olarak psikolojik danışma kuramlarının yanındaki yerini almıştır. Bu araştırmada Ankara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı lisans programında seçmeli olarak açılan Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersinin psikolojik danışman adayları olan üniversite öğrencilerinin çok kültürlü bakış açılarına etkisi değerlendirilmiştir. Çalışma ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desende gerçekleştirilmiştir. Ön-test son-test olarak Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği kullanılmıştır. Deney grubunu dersi alan 30 öğrenci (20 kadın, 10 erkek) kontrol grubunu aynı dönemde bir başka seçmeli ders alan 29 öğrenci (20 kadın, 9 erkek) oluşturmuştur. Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersi alan öğrencilerin Çok kültürlü Kişilik Ölçeği toplam puanları kontrol grubuna göre son-testte anlamlı bir artış göstermiştir. Bulgular, Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersinin, çok kültürlü bir bakış geliştirmeye katkısı olduğunu göstermiştir. Sonuçlar ilgili alan yazın ve öneriler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: çok kültürlü psikolojik danışma, psikolojik danışmanların eğitimi, kişilik.

Abstract

Today, cultural sensitivity, without doubt, constitutes an important part of the answer to the question of "what kind of counsellor". Multicultural counselling has now taken its place among

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü, Ankara, Türkiye / sevgisezer2012@gmail.com

Ass. Prof., Ankara University Faculty of Educational Sciences Psychological Services in Education Department, Ankara, Turkey

Geliş Tarihi / Received: 11.11.2016 - Kabul Tarihi / Accepted: 10.12.2016

counselling theories as a fourth force i.e. a metatheory that drives attention to this subject. This research assesses the effect of multicultural counselling course, which is an elective course available in the Undergraduate Program of the Department of Psychological Counselling and Guidance of Ankara University on counselling students' multicultural perspectives. The experimental design used in the study is pre-test post-test control group design. Multicultural Personality Questionnaire was used as pre-test post-test. The experimental group was comprised of 30 students (20 girl, 10 male) taking the course and the control group was made up of 29 students (20 girl, 9 male) taking another elective course in the same term. Multicultural Personality Questionnaire scores of the students taking multicultural counselling course displayed a significant increase in total compared to those of the control group. Sub-dimensions and qualitative datas were also analysed. The results revealed that opening a course on multicultural counselling was beneficial in developing multicultural perspectives, which is consistent with the results of the similar studies. The findings were analysed within the scope of relevant literature.

Keywords: multicultural counselling, counsellor education, personality

Giriş

Fransız devriminden sonra aristokratik devlet yapılarının yerini hızla ulus devletler aldı, liberal politikalar ve sanayi devriminin de etkisiyle kapitalist toplumsal yapılanmalar yaygınlık kazandı. Ancak ikinci dünya savaşından sonra hız kazanan teknolojik gelişmeler sınırların sadece kâğıt üzerinde kaldığı yeni bir dünyaya kapıları açtı ve sınırlar anlamını yitirdi. Toplumsal yapılar özellikle dil, din, renk gibi konularda çeşitlilik kazandı. Bu yeni gerçeklik, 1960'lı yıllardan sonra Jean François Lyotard'ın (1979) "Postmodern Durum" adlı kitabıyla daha somut olarak tartışılmaya başlanmış olan, post modern dönem ya da post modern dünya gerçekliği idi. Bu yeni gerçeklik sanattan, siyasete her alanda kendi dilini, kültürünü oluşturmuş, renkli ve sınırların kalmadığı bir dünya hayalini olanaklı kılmıştır. Aynı zamanda bu gerçeklik dil, din, renk, etnik köken, sosyal sınıf, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, engellilik, yaş gibi her türlü kültürel farklılığa kendini anlatma ve yaşatma olanağı verecek olan çok kültürlü bir toplumsal yapının hayalini ve mücadelesini güçlendirmiştir.

Çok kültürlülük ve çeşitlilik kavramları, yine 1960'lı yıllarda ABD'de toplumsal çeşitliliğin artması, ırksal ve etnik azınlıkların, ayrıca kadınların eşit hak ve olanak taleplerinin ve insan hakları hareketlerinin yoğunlaşması ile bu gruplara yönelik ırkçılığın, cinsiyetçiliğin ve baskının farkına varılması sonucunda 1970'lerde ortaya çıkmıştır (Bektaş, 2006:48). Postmodernist düşüncenin etkisiyle ortaya çıkan çeşitlilik, çok kültürlülük, kültürel farklılıklar, etnik köken, alt kimlik, kişisel özgürlükler ve kültürel kimlik gibi kavramlar psikolojik danışma ve psikoterapi alanlarındaki çağdaş yaklaşımları da şekillendirmeye başlamıştır (Kararımak, 2008; 116). Çok

kültürlü psikolojik danışma bu gelişmelerin sonucunda bir meta teori olarak -yeni bir kuram değil ama diğer çağdaş psikolojik danışma yaklaşımlarını çok kültürlü bir bakış açısına davet eden- ortaya çıkmıştır.

Çok kültürlü psikolojik danışma, psikolojik danışma sürecinde kültürel olarak (cinsiyet, yaş, engellilik, toplumsal sınıf, din, dil, ırk, cinsel yönelim, etnik kimlik, göç, beden ölçüleri, cinsiyet kimliği, çok ırklı kimlik, imtiyazlı gruplar) birbirinden farklı olan danışman ve danışan arasında kurulan ve kültürel farklılıkların psikolojik danışma sürecindeki önemi konusunda danışmanın yeterli düzeyde bilgi, beceri ve farkındalık düzeyine sahip olduğu profesyonel bir ilişki olarak tanımlanır (Sue, 2006:238). Bu profesyonel ilişkiye yönelik öncelikli yeterlikler, danışmanın kendi değerleri, varsayımları ve önyargılarının farkında olması ile farklı kültürlere mensup danışanların dünya görüşlerini anlamak olarak ifade edilmektedir (Sue, Arredondo ve McDavis , 1992:481; Arredondo, Toporek, Brown, Sanchez, Locke, Sanchez ve Stadler; 1996:43).

Çok kültürlü psikolojik danışmayı Pedersen (1991:6) psikanalitik, hümanistik ve bilişsel-davranışçı kuramlardan sonra “dördüncü güç” olarak tanımlamıştır. Pedersen (1991:6) bu durumun nedenlerini, bir başka deyişle çok kültürlü psikolojik danışma yeterliklerinin neden önemli olduğunu, şu şekilde açıklamıştır: Bütün kültürel gruplar yaşam koşullarından kaynaklı problemlerle baş etmede anlamlı ve farklı yollar sergilerler, kültür sadece ırk, ulus ya da etnisite kavramlarıyla değil aynı zamanda toplumsal sınıf, cinsiyet, cinsel yönelim ve engellilik gibi kavramlarla tanımlandığı için, her bir danışma süreci çok kültürlü psikolojik danışma olarak tanımlanabilir, sosyokültürel etmenler insanların psikolojik danışmaya başvurmalarına neden olan problemlere yol açmaktadır, psikolojik danışma kuramları problemlerle baş etme yöntemlerini batı kültürünü temel alarak oluşturmuştur, her kültür insanların yaşadığı acı ve zorluklarla baş etmede bazı formal ya da informal yollar geliştirir.

Günümüzde ‘Nasıl bir psikolojik danışman?’ sorusuna yanıt verirken, kültürel konulara duyarlılık, tartışmasız önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Çok kültürlülük kavramının gündeme gelmesiyle, kültürel farklılıklar gösteren danışan grupları ile çalışırken, yardım hizmeti sunan profesyonellerin göstereceği duyarlılık ve farkındalık yardım hizmetinin kalitesini artıracaktır (Kararımak, 2008:117). Çok kültürlü psikolojik danışmanın Türkiye açısından önemine bakıldığında, Türkiye toplumunun çok kültürlü yapısına değinmek yararlı olacaktır. Etnik açıdan; Türk, Kürt, Ermeni, Rum, Gürcü,

Arap, Süryani olmak; dini açıdan; Sünni/Şii Müslüman, Alevi, Hıristiyan, Ateist olmak; sınıfsal açıdan alt, üst veya orta sosyo-ekonomik düzeyden olmak, yaşanılan yer bakımından; şehirli, köylü olmak farklılıklardan sadece bazılarıdır. Cinsel kimlik ve yönelim farklılıkları, engel durumları, yaşa bağlı kültürel farklılıklarla birlikte düşünüldüğünde çok kültürlülük bu topraklarda da tartışmasız önemli bir konu olmaktadır. Söz konusu grupların her birinin kendi kültürel farklılıklarını duyurmak, tanıtmak, yaşatmak ve hak arayışı için de örgütlendiği görülmektedir (örn.: Kaos GL, Engelli Kadın Derneği, Alevi dernekleri, Ateizm derneği vb.)

Türkiye açısından önemli olan, bu birikimi Türkiye'nin çok kültürlü yapısına uygun olarak ele almaktır. Türkiye'de hakim kültür ve özellikleri, ayrımcılığa uğrayan kültürel gruplar, asıl referans noktası olmaktadır. Büyük çoğunluğu kendini etnik açıdan 'Türk' ve dini açıdan 'Sünni/Müslüman' olarak tanımlayan bir toplumda, diğer kültürel farklılıklara mensubiyet nasıl yaşanmaktadır?" sorusu önemlidir. Ayrıca Türk toplumunda sosyal sınıf farklılıklarına, dini inanışlara, sürdürülen gelenek ve göreneklere, coğrafi konuma ve aile yapılarına göre alt gruplar ve buna bağlı olarak alt kültürler yer almaktadır. Çok kültürlü psikolojik danışma anlayışının bu noktada psikolojik danışma uygulamalarını etkileyebileceği ve iyileştireceği düşünülmektedir (Kararımak, 2008;123).

Türkiye'de çok kültürlülük konusundaki yazıların Kararımak'ın (2004:45), tinsel anlayışın psikolojik danışmadaki rolünü tartıştığı çalışmasıyla başladığı düşünülebilir. Çok kültürlü psikolojik danışma ve psikolojik danışman eğitimindeki rolü ise ilk olarak Bektaş'ın (2006:43) yazılarında görülmektedir. Birçok araştırmacı da (Erdur-Baker,2007:109; Kararımak, 2008:116; Kağnıcı, 2011:111; Kağnıcı, 2013:222) bu konularda önemli katkıları olan çalışmalar yapmaya devam etmiştir. Bu konularda açılacak bir dersin farklı kültürel gruplara ve yaşam tarzlarına ilişkin bilgi, farkındalık ve önyargısız bir yaklaşım becerisi kazandırması özellikle önemli görünmektedir. Böyle bir ders kaçınılmaz olarak önyargı ve ayrımcılık, iç grup ve dış grup bilinci gibi konuları ele almalıdır. Türkiye'de böyle bir ders deneyimi ilk olarak Kağnıcı (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kağnıcı (2011:111) Türkiye'de ilk defa seçmeli bir ders olarak çok kültürlü psikolojik danışma dersi açmış ve etkilerini değerlendirmiştir. Araştırmacı çok kültürlü psikolojik danışma dersinin etkilerini bu araştırmada da temel alınan ve çok kültürlü kişiliğin boyutları olan (Van der Zee ve Van Oudenhoven,2000:291); kültürel empati, açıklık, esneklik, sosyal girişim ve duygusal denge boyutlarında değerlendirmiştir. Türkiye'de psikolojik danışma alanının hak savunuculuğu

bağlamında; psikolojik danışmanın hak savunuculuğu rolüne ve sosyal adalet kavramının psikolojik danışman kimliği açısından önemine ve tarihsel gelişimine dikkat çekmesi nedeniyle Keklik (2010: 89) de alana anlamlı bir katkıda bulunmuştur.

Amerikan Psikolojik Danışma Derneği (ACA; American Counseling Association) son olarak Haziran 2015’de Çokkültürlük ve Sosyal Adalet Konusunda Psikolojik Danışman Yeterlikleri (Multicultural and Social Justice Counseling Competencies)’ni revize etmiş ve dört başlık altında ele almıştır: danışmanın öz farkındalığı, danışanın dünya görüşü, psikolojik danışma ilişkisi, psikolojik danışma ve hak savunuculuğu müdahaleleri (<https://www.counseling.org>). Psikolojik Danışmanlık ve İlişkili Eğitim Programları Akreditasyon Konseyi’nin (CACREP: Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs: 9) 2016 standartlarına bakıldığında da profesyonel psikolojik danışman yetiştiren eğitim programlarında psikolojik danışman kimliğinde geliştirilmesi gerekli boyutlardan biri olarak ‘sosyal ve kültürel çeşitlilik’ boyutu altında bu konuların ele alındığı ve zorunlu hale getirildiği görülmektedir. Bu konular; ulusal veya uluslararası farklı gruplar arasındaki ve içindeki çok kültürlü ve çoğulcu karakteristikler, çok kültürlü psikolojik danışma, kültürel kimlik gelişimi, sosyal adalet ve hak savunuculuğu konularındaki kuramlar ve modeller, çok kültürlü psikolojik danışman yeterlikleri, bireyin öteki algısında kültürel mirasın, tutumların, inançların, anlayışların ve biriken yaşantıların etkisi, güç ve ayrıcalığın psikolojik danışmanlar ve danışanlar için etkileri, farklı grupların psikolojik yardım arama davranışları, manevi inançların psikolojik danışmanların ve danışanların dünya görüşleri üzerindeki etkisi, önyargıları açık ve örtük baskı ve ayrımcılıklara ilişkin süreçleri tanımlama ve ortadan kaldırmaya dönük stratejilerdir.

ABD’de 1970’lerden bu yana psikolojik danışma programlarında çok kültürlü psikolojik danışmaya yer verme konusunda önemli bir yol kat edildiği, günümüzde ise seçmeli veya zorunlu bir ders olarak programların %90’ında bu konuların yer aldığı görülmektedir. Alan yazındaki çalışmalar pek doğal olarak, derslerin içeriğinin dersi veren eğitimci başta olmak üzere, içinde yaşanan toplumun kültürel özelliklerinden etkilendiğini göstermektedir (Chandler, 1991:11; Reynolds, 2011:168). Çok kültürlü psikolojik danışma dersi ayrı ders modeli, bütünleştirme modeli ve alan uygulaması modeli olmak üzere farklı biçimlerde verilebilmektedir (Chae, Foley ve Chae, 2006:76). Ayrı ders modelinde, bu çalışmada olduğu gibi kültüre duyarlı psikolojik danışma ayrı bir ders olarak yer almaktadır. Bütünleştirme modelinde kültüre duyarlılık,

eğitimin temel öğelerinden biri olarak ele alınmakta ve eğitim programının tümüne entegre edilmektedir. Alan uygulaması modeli ise, ilgili dersleri aldıktan sonra öğrencilerin uygulamayı farklı kültürel ortamlarda yapmalarınıdır. En etkili eğitimin bu üç modeli birleştirmek olduğu söylenmekle birlikte en yaygın modelin ayrı ders modeli olduğu görülmektedir (Bektaş, 2006: 53).

Çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminde nelere yer vermek gerektiği konusunda da farklı yaklaşımlar (Carter ve Qureshi,1995:242; Reynolds,1995:313; Kerl,2002: 135) vardır. Örneğin Reynolds (1995:313) çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminde üç öncelikli yaklaşım tanımlamıştır. Bunlardan ilki, farklılıklara karşı kabulü ve teması artırmak amacıyla çok kültürlü farkındalık ve kültürel duyarlılıkları artırmaya odaklanan yaklaşımdır. İkincisi ise sosyopolitik bakıştır; ırkçılık, cinsiyetçilik, heteroseksizm ve baskının diğer formları konusunda duyarlılığı ve farkındalığı artırmaya odaklanmaktadır. Son bir yaklaşım ise Sue, Arredondo ve McDavis (1992:481) tarafından tanımlanan, farkındalık, bilgi ve beceri boyutlarında yeterliği artırmaktır. Aslında diğer iki yaklaşımı da kapsar ve en yaygın yaklaşım olduğu görülmektedir.

14

Çok kültürlü psikolojik danışma kurs veya derslerinin etkilerini değerlendiren sınırlı sayıda çalışma olduğu dikkati çekmektedir. Bunlardan biri Chandler'in (1991:11) kültürlerarası farkındalığı geliştirme, Hispaniklerle danışma, Afrikalı Amerikalılarla danışma, Asyalı Amerikalılarla danışma, Yerli Amerikalılarla danışma, kadınlarla danışma, lezbiyen ve gaylerle danışma konularını kapsayan yüksek lisans düzeyinde verilen bir çok kültürlü psikolojik danışma dersine yönelik nitel bir araştırmadır. Öğrencilerin dersten üst düzeyde memnun oldukları görülmüştür. Ayrıca, bu programda ders içeriğinin içinde yaşanan toplumun kültürel çeşitliliği dikkate alınarak oluşturulduğu görülmektedir.

ABD'de dahayakın zamandaki en kapsamlı çalışmalardan biri Castillo, Brossart, Reyes, Conoley ve Phoummarath (2007:245) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, ağırlıklı olarak beyazların okuduğu iki üniversitede, psikolojik danışma yüksek lisans programının ilk yıllarında olan ve daha önce çok kültürlü psikolojik danışma eğitimi almayan öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin yaklaşık yarısı çok kültürlü psikolojik danışma derslerine, kalanı ise diğer psikolojik danışmanlık derslerine kayıtlıdır. Öğrencilerin %65'i kendilerini beyaz Amerikalı olarak tanımlamıştır. Veriler üç yıldan fazla bir zamanda beşi çok kültürlü, beşi temel psikolojik danışmanlık derslerini alan öğrencilerden toplanmıştır. Her iki grupta da kültürel bilgi ve beceri boyutlarının geliştiği görülmüştür. Çok kültürlü psikolojik danışma kursu/

eğitimini alan öğrencilerde örtük ırksal önyargının azaldığı ve kültürel öz farkındalığın arttığı bulunmuştur.

Brown, Yonker ve Parham (1996:513) 16 hafta süren bir eğitimin sonunda öğrencilerin ırksal kimlik tutumlarının olumlu yönde değiştğini, ırksal farklılıkları kabul etme yetilerinin arttığını ve sergiledikleri bazı ırkçı davranışları fark ettiklerini göstermiştir. Seto, Young, Becker ve Kiselica (2006:312) ise Davranış Eğitimi Modeli'ni temel alarak rol oynama tekniği yoluyla, yarı deneysel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu eğitimin, deney grubundaki öğrencilerin, öz farkındalık, bilgi ve empati becerilerinde olumlu yönde bir değişime kaynaklık ettiği bulunmuştur. Bir diğer araştırmada, danışman yeterlikleri çok kültürlü psikolojik danışma bağlamında incelenmiştir. Arthur'un (2000:9), Kanada Rehberlik ve Psikolojik Danışma Derneği üyeleriyle gerçekleştirdiği bir araştırmada, yüksek yeterlik algısına sahip danışmanların, çok kültürlü yapısı olan danışmanlarla daha çok çalıştıkları ve çok kültürlü psikolojik danışma konusunda daha çok eğitim aldıkları görülmüştür. Yine aynı araştırmada yaş, eğitim, mezuniyet yılı, deneyim suresi gibi faktörlerin çok kültürlü psikolojik danışma yeterlik algısıyla ilişkili olmadığı görülmüştür. Rowell ve Benschhoff (2008:48) da çok kültürlü psikolojik danışma gruplarının yanı sıra kişisel gelişim gruplarından yararlanmanın etnik kimlik gelişimine olan desteği araştırmışlardır. Sonuçlar bu tur gruplara katılan ve çok kültürlü psikolojik danışma dersi alan öğrencilerinin etnik kimlik gelişiminin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Türkiye'de etkileri bilimsel olarak değerlendirilen ilk ders deneyimini gerçekleştiren Kağnıcı (2011:116); kültürün tanımı, farklı kültürlerdeki benzerlikler ve farklılıklara ilişkin temel duygu ifadeleri, kişilik, toplumsal cinsiyet rolleri, bireyselci ve toplulukçu olmak, kültürleşme süreçleri, tarihsel gelişmeler ve çok kültürlü psikolojik danışma eğitimi ve içerdiki kuramlar gibi bir içeriği, farklı davranışsal ve yaşantısal tekniklerden yararlanarak ele almıştır. Kağnıcı (2011:118) ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desendeki dersinin etkilerini değerlendirmiş ve dersin öğrencilerin çok kültürlü kişilik boyutlarından, kültürel empati ve açıklık boyutlarında anlamlı bir gelişme sağladığını göstermiştir.

Bu deneyimleri anlamak ve bu dersleri veren eğitimcileri desteklemek de verilen eğitimin niteliğini artırmak açısından dikkat çekilen bir konudur. Reynolds (2011:168), ÇKPD dersi veren eğitimcilerin yaşadığı zorluklardan söz etmiştir. Bu dersi veren bir grup öğretim üyesiyle (n=169) yapılan araştırmada, öğretim üyelerinin kendi kültürel kimliklerinin neyi-nasıl öğrettikleri konusunda etkili olduğu ve genelde ders süreçlerinde kültürel

kimlikleri konusunda kendilerini açtıkları gözlenmiştir. Çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminde içerik kadar sürecin de aynı derecede önemli olduğu vurgulanmaktadır (Tatum, 1992:12). Uygulama sürecinde bu eğitimlerin ödülleri kadar, eğitimciler ve öğrenciler açısından zorlukları da olduğu gözlenmiştir. Yoon, Jeremie-Brink ve Kordesh (2014:365) çok kültürlü psikolojik danışma eğitimlerinin objektif, bilimsel, tarafsız bir bilgi üzerinden yapılmasının eğitimci ve öğrencilerde, doğal olarak, bilgi ile kendileri arasında bir mesafe koymayı kolaylaştırdığını bulmuşlardır. Aksi takdirde özellikle katılımcılar açısından duygusal olarak çok zorlayıcı bir süreç olabilmektedir. Araştırmacılar bu nedenle çok kültürlü psikolojik danışma eğitimcilerinin deneyimlerini farklı platformlarda paylaşmasının önemine dikkat çekmektedir. Böylece bu konudaki hatalardan kaçınılabileceği gibi pedagojik bir birikimin sağlanması da mümkün olabilecektir. Bu eğitimlerde süreci etkileyen etmenler eğitimciye, sınıfa (microcosmos oluşu, büyüklüğü küçüklüğü), öğrencilerin sosyal kimliklerine, kişilik özelliklerine (açıklık, dominantlık, savunuculuk gibi), aralarındaki eski yaşantılara, demografik çeşitliliklere, eğitime hazır oluşa ilişkin olabilmektedir.

Bu araştırmada, konuya ilişkin kuramsal çerçeve ve uygulamaları dikkate alarak içeriği oluşturulan ve ilk olarak 2014-2015 eğitim öğretim yılında Ankara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı 3. sınıf öğrencilerine seçmeli ders olarak okutulan Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersinin etkileri değerlendirilmiştir. Haftada üç saat olmak üzere 14 hafta devam eden derste psikolojik danışman adaylarına çok kültürlük konusunda farkındalık ve bilgi kazandırmak hedeflenmiştir. Bu ders çerçevesinde öğrencilerde çok kültürlü bir bakış açısı geliştirebilmek için kuramsal ve yaşantısal çalışmalara dengeli bir ağırlık vermeye özen gösterilmiştir. Derste konuya ilişkin birçok makale okunup tartışılmış; özellikle kültür, çok kültürlülük, önyargı, kalıp yargı ve ayrımcılık kavramları kuramsal açıdan incelenmiştir. Çok kültürlü psikolojik danışmanın ne olduğu, ilgili kavramlar, tarihçesi, ortaya çıkışı, diğer kuramsal yaklaşımlarla ilişkisi ve yeri ile çok kültürlü psikolojik danışman yeterlikleri ele alınmıştır. Derslere farklı kültürel grup ve sivil toplum kuruluşlarından konuklar davet edilmiş (bu yöntem “kültürel daldırma”: bireyleri kendi kültürlerinden farklı bireylerle doğrudan karşı karşıya getirerek etkileşim olanağı sağlayan yaşantı olarak da olarak da tanımlanmaktadır (Akt.:Kağnıcı, 2013:227; Ridley, Mednoza ve Kanitz, 1994)), derslerde belgesel ve film gösteriminden yararlanılmış, öğrencilerin kendi kimlik analizlerini yapmaları için uygulamalar yapılmış, ayrıca bakış açılarını geliştirmeleri için kısa filmler, gazete ve dergi gibi yayınlarda kültürel konulara nasıl yer verildiği üzerine çalışma ve tartışma yapmaları teşvik edilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 2014-2015 eğitim öğretim yılında A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans programında seçmeli ders olarak verilen ‘Çok Kültürlü Psikolojik Danışma’ dersinin öğrencilerin çok kültürlü kişilik boyutları (kültürel empati, açıklık, esneklik, sosyal girişim, duygusal denge) üzerindeki etkisini incelemektir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki iki denence test edilmiştir.

1. Çok kültürlü Psikolojik Danışma dersine devam eden öğrencilerin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği puanları bu dersi almayan öğrencilerin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği puanlarından anlamlı ölçüde yüksek olacaktır.
2. Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersine devam eden öğrencilerin yedi maddeden oluşan bilgi formuna verdikleri yanıtlarda öğrencilerin çok kültürlü bakış açısında olumlu bir değişim gözlenebilecektir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desende bir araştırmadır. Deney grubunu oluşturan 30 öğrencinin, 14 haftalık ders sürecine ilişkin görüşlerini elde etmek amacıyla toplam yedi soruya yazılı olarak verdiği cevaplar da analiz edilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni ‘Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği’ puanıdır. Araştırmanın bağımsız değişkeni ise ‘Çok Kültürlü Psikolojik Danışma’ dersidir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunda deney grubunu 2014-2015 eğitim öğretim yılında ‘Çok Kültürlü Psikolojik Danışma’ dersini seçmeli ders olarak seçen 30 üçüncü sınıf öğrencisi (20 kadın, 10 erkek), kontrol grubunu ise aynı sınıfta okuyan ancak başka alan seçmeli dersi alan 29 (20 kadın, 9 erkek) kişi oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği

Araştırmada Van der Zee ve Van Oudenhoven (2000:291) tarafından geliştirilen Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği (Multicultural Personality Questionnaire) kullanılmıştır. Ölçek çok kültürlülüğe uyum ve yetkinliği ölçmektedir. Ölçek ‘hiç katılmıyorum (1) ve ‘tamamen katılıyorum (5) arasında puanlanan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek Kağnıcı (2011:115) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği, varimaks dönüşüm hesaplaması ve açımlayıcı faktör analizi yapılmış ölçek beş faktörlü yapısını korumuştur;

kültürel empati (17 madde), açıklık (16 madde), esneklik(7 madde), sosyal girişim (12 madde), duygusal denge (15 madde). Alt ölçeklerin geçerliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış, tüm alt boyutlar için .63-.84 aralığında değerler elde edilmiştir. Kültürel empati boyutu farklı kültürel alt yapılardan gelen bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını anlamayı ölçmektedir. Açıklık boyutu açık görüşlülüğü ve farklı kültürel norm ve değerlere sahip bireylere yönelik önyargıyı ölçmektedir. Esneklik alt boyutu, yabancı kültürler içindeyken, çok farklı ve zorlu koşullarla başa çıkmada davranışsal stratejileri kullanma yeteneği ve eğilimini ölçer. Sosyal girişim boyutu, farklı sosyal durumlara aktif yollarla dahil olmayı ve inisiyatif almayı ölçmektedir. Duygusal denge alt boyutu ise, stresli durumlar karşısında sakin kalabilme ve stresli koşullar altında güçlü duygusal tepkiler gösterebilme eğilimini ölçer (Kağnıcı, 2011:115).

Nitel Veri Formu

Araştırmada nitel veri için, deney grubu üyelerinden‘Bu derste sizin için yeni olan neydi?, Bu dersin size ne kattığını düşünüyorsunuz?, Bu ders kendi önyargılarınızı keşfetmenizi sağladı mı?, Bu dersten sonra, bir psikolojik danışman olarak, farklı kültürel özellikleri olan danışanlara yardımcı olabileceğinizi düşünüyor musunuz?, Bu ders kendi kültürel kimliğiniz konusunda farkındalık kazandırdı mı? Kazandırdıysa nasıl bir farkındalık sağladınız?, Psikolojik danışmanın rol ve görevlerine bakışınız açısından bu dersin nasıl bir faydasını gördünüz? Bu dersi veren siz olsaydınız ayrıca nelere değinirdiniz?’ sorularını içeren toplam yedi soruluk açık uçlu bir değerlendirme formunu yazılı olarak yanıtlamaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırma ön-test son-test kontrol gruplu yarı deneysel desenedir. Araştırmanın nicel verisinin analizi için, farklı işlem gruplarındaki deneklerin bağımlı değişkene ilişkin puanlarının karşılaştırıldığı ve bağımlı değişkenle ilişkili olan bir ya da daha fazla sürekli değişkenin olduğu deneysel desenlerde sıklıkla kullanılan tek faktörlü kovaryans analizi/ANCOVA (Büyüköztürk, 2011) ve çok değişkenli durumlar için kullanılan çok değişkenli kovaryans analizi/MANCOVA (Multivariate Analysis of Covairance) kullanılmıştır. Açık uçlu yedi maddeden oluşan bilgi forumundan elde edilen nitel verinin analizi için, öğrencilerin her bir maddeye verdiği yanıtlar, madde bazında, en sık tekrarlanan ifadeden en az tekrarlanan ifadeye doğru bir frekans hesaplamasına tabi tutulmuştur. Veriler en sık tekrarlanan ifadeler üzerinden, Sue, Arredondo ve McDavis (1992:481)’in kuramsal yaklaşımı bağlamında yorumlanmıştır.

İşlem

Araştırmada Ankara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma lisans programında, ilk defa, açılan Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersinin etkisini değerlendirmek istenmiştir. Bu amaçla öncelikle bu dersi alan 30 kişilik sınıf (20 kadın, 10 erkek) deney grubu, aynı sınıf düzeyinde (3. Sınıf), fakat farklı bir alan seçmeli dersi seçmiş olan 29 kişilik sınıf (20 kadın, 9 erkek) kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersini seçen öğrencilerin zaten çok kültürlülük düzeyleri yüksek öğrenciler mi yoksa kontrol grubu ile aynı özelliklere mi sahip olduğu, bu dersi alıyor olmanın, ya da dersi veren öğretim elemanının pozitif etkilerinin mi öğrencilerin çok kültürlülük puanlarında değişime sebep olduğu gibi sorulara tümüyle doğru yanıt vermek mümkün olmasa da, bu çalışmada, istatistiksel olarak bu konudaki kaygıları kısmen kontrol edebilen ve deney ve kontrol gruplarının ön-test puanları kontrol edilerek, son-testleri arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını ölçmek için kullanılan, tekrarlı ölçümler için tek faktörlü ANCOVA uygulanmıştır. Çok kültürlü Kişilik Ölçeği alt boyutları açısından değişimin nasıl olduğunu test etmek için, alt ölçeklere ait ön-test puanları kontrol edilerek, son-testler açısından anlamlı olup olmadığını değerlendiren MANCOVA uygulanmıştır. Sonuçlar bulgular bölümünde raporlaştırılmıştır. Araştırmada ayrıca öğrencilerin derse ilişkin yorumlarını kendi cümleleri ile almak için yedi soruluk açık uçlu bir soru formu oluşturulmuş, bu sorulara verilen yanıtlar kuramsal çerçevede ışığında değerlendirilmiştir.

Bulgular

Araştırma denencelerine ilişkin bulgular işlem sırasına uygun olarak verilmiştir. Tablo1’de deney ve kontrol gruplarının ön-test ve son-test Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği ortalama puanları ve standart sapma değerleri görülmektedir. Araştırmanın ilk denencesini test etmek için deney ve kontrol gruplarının ön-test puanlarına göre düzeltilmiş son-test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını değerlendiren tek faktörlü ANCOVA uygulanmıştır. ANCOVA yapabilmek için varyansların ve regresyonların homojenliği varsayımlarının test edilmesi gerekmektedir. Öncelikle ön-test ve son-test puanlarının saçılma grafiği incelenmiş, ön-test puanı (kodeğişken) ile son-test (bağımlı değişken) puanı arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmüştür. Varyansların homojenliği varsayımını test etmek için Levene testi yapılmış, $p = .091$ bulunmuştur. Bu değer $.05$ ’ten yüksek olduğu, yani anlamlı bir fark olmadığı için varyansların homojenliği varsayımı karşılanmıştır. Regresyonların homojenliği varsayımı için yapılan değerlendirmede grupların ön-test puanlarının etkileri değerlendirilmiş $p = .55$ ile farkın anlamlı olmadığı ve regresyonların homojenliği varsayımlarının doğrulandığı görülmüştür.

Varyansların ve regresyonların homojenliği varsayımı doğrulandığı için veri seti üzerinde ANCOVA analizi yapılabilmıştır.

Tablo 1

Deney ve Kontrol Gruplarının Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği'ne İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Grup	N	Ölçüm			
		Ön test		Son test	
		X	S	X	S
Deney	30	229.923	28.234	247.099	26.070
Kontrol	29	233.511	19.339	233.201	15.291

ANCOVA sonucuna göre Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği toplam puanları deney öncesinden sonrasına deney grubu lehine anlamlı farklılık göstermiştir [F (1,56) =12.798, p= .001, p<.05]]. Bu sonuca göre birinci denence doğrulanmıştır, bir diğer deyişle öğrencilerin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği puanları ÇKPD dersi almaya göre fark göstermektedir. Gruplar arasındaki bu farkın Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği'nin alt boyutları açısından da anlamlı olup olmadığını incelemek amacıyla MANCOVA yapılmıştır.

Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği alt boyutları açısından MANCOVA sonuçlarına bakıldığında, son testler açısından deney grubu ortalama puanlarının her boyutta bir artış gösterdiği fakat bu artışın kültürel empati, açıklık ve duygusal denge boyutları ve son test toplam puanı için istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür [kültürel empati F (1,51)= 6.587, p= .013, p<.05; açıklık F(1,51)= 6.925, p= .011, p<.05; duygusal denge F(1,51)= 13.341, p= .001, p<.05; son test toplam puanı F (1,51)= 13,662, p= .001, p<.05]. Sosyal girişim ve esneklik boyutlarında son testler açısından artış olmakla birlikte, istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir [sosyal girişim F(1,51)= 1.854, p= .179, p>.05, esneklik F(1,51)=1.237,p= .271, p>.05]. Bu sonuçlar ÇKPD dersinin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği alt boyutları açısından bakıldığında, her boyutta artışa yol açmakla birlikte, kültürel empati, duygusal denge ve açıklık boyutlarında anlamlı bir değişime yol açtığını göstermiştir. Bu sonuçlara göre çok kültürlü psikolojik danışma dersine devam eden öğrencilerin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği puanlarının bu dersi almayan, fakat aynı süreçte bir başka alan seçmeli dersi alan öğrencilerin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği puanlarından anlamlı ölçüde yüksek olacağını söyleyen birinci denence desteklenmiştir. Fakat çok kültürlü psikolojik danışma dersinin Çok

Kültürlü Kişilik Ölçeği'nin ölçtüğü esneklik ve sosyal girişim boyutlarında anlamlı bir değişim yaratmadığı görülmüştür.

Nitel Verinin Analizi

Araştırmanın ikinci denencesini test etmek için, öğrencilere dersin etkileri konusunda açık uçlu sorular sorulmuş ve yazılı olarak yanıtlamaları istenmiştir. Öğrencilerin verdiği yanıtlar, her bir madde için, o maddeye verilen cevaplar arasında en sık verilen cevaptan en az verilen cevaba doğru sıralanarak frekans değerleri hesaplanmıştır. Her bir açık uçlu soru maddesi için oluşturulan tablolar ve sonuçları ayrıntılı olarak Ek 1'de verilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar Sue, Arredondo ve McDavis'in (1992:481) çok kültürlü psikolojik danışma konusunda belirlediği a) Kendi değerleri, varsayımları ve önyargılarının farkında olmak, b) Farklı kültürlerle mensup danışanların dünya görüşlerini anlamak ve c) Farklı müdahale yöntemleri ve tekniklerini uygulama becerisine sahip olmak boyutları temele alınarak incelenmiştir. Sonuç olarak araştırmadan elde edilen nitel verilerin de çok kültürlü psikolojik danışma dersinin öğrencilerin çok kültürlü bakışı ve Sue, Arredondo ve McDavis'in (1992:481) tanımladığı üç temel yeterlik boyutu olan farkındalık, bilgi ve beceri boyutlarında farklı düzeylerde de olsa olumlu bir değişim sağladığını göstermiştir denilebilir. Bir diğer deyişle 'Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersine devam eden öğrencilerin yedi maddeden oluşan bilgi formuna verdikleri yanıtlarda öğrencilerin çok kültürlü bakış açısında olumlu bir değişim gözlenebilecektir.' şeklindeki ikinci araştırma denencesi de desteklenmiştir denebilir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada Çok Kültürlü Psikolojik Danışma dersi alan öğrencilerin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği puanlarının aynı süreçte farklı bir PDR programı alan seçmeli dersi alan öğrencilerin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği puanlarına göre anlamlı ölçüde arttığı görülmüştür. Alan yazındaki benzer araştırma bulgularıyla (Chandler,1991:11;Heppner ve O'Brein, 1994:10; Brown, Yonker ve Parham,1996:513; Parker, Moore, Neimeyer, 1998; Tomlinson ve Clarke, 2000:221; Seto ve ark., 2006:312;Castillo ve ark., 2007:245;Rowell ve Benschoff ,2008:48; Kağnıcı, 2011:115) paralel olarak Çok Kültürlü Psikolojik Danışma Dersi almanın psikolojik danışman adaylarına çok kültürlü bir bakış açısı kazandırmakta etkili olduğu ve 14 haftalık bir dersin psikolojik danışman adaylarına çok kültürlü bir bakış açısı kazandırmakta uygun yöntemlerden biri olabileceği görülmüştür. Çok benzer bir çalışma olan Kağnıcı'nın (2011:115) çalışmasında da aynı ölçek kullanılarak PDR öğrencileri ile seçmeli bir ders kapsamında bir değerlendirme yapılmış, dersin Çok Kültürlü Kişilik Ölçeği

puanlarında deney grubunda kontrol grubuna göre anlamlı bir fark yarattığı görülmüştür. Alt ölçekler açısından bakıldığında Kağnıcı'nın (2011:115) çalışmasında, kültürel empati ve açık görüşlülük alt boyutlarında deney grubu lehine anlamlı bir fark görülürken bu çalışmada, kültürel empati, duygusal denge ve açıklık puanlarında deney grubu lehine anlamlı bir fark görülmüştür. Bu sonuçlara göre bir çok kültürlü psikolojik danışma dersi kültürel empati, açıklık ve duygusal denge boyutlarında olumlu bir değişime yol açmıştır. Araştırmanın nitel verilerinin de nicel verileri desteklediği söylenebilir. Öğrenciler, kendileri ve önyargıları hakkındaki farkındalıklarının arttığını, daha kabul edici olduklarını, koşulsuz kabul ve saygıyı daha somut olarak öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Benzer biçimde, açıklık ve kültürel empati boyutlarındaki artış nitel veride de gözlenmektedir. Öğrencilerden alınan yazılı bildirimlerden gözleendiği kadarıyla, yaşadığımız toplumun çok kültürlü yapısına dikkat çekmek, bu farklı kültürel grupları anlamaya, tanımaya çalışmak PDR öğrencileri için yeni ve farklı bir deneyim olmuştur. Bu sonuca göre Sue, Arredondo ve McDavis'in (1992:481) yeterlik alanları içinde ifade ettiği kendi önyargılarının farkında olma ve bilgi boyutuna ilişkin bir gelişme olduğu söylenebilir. Dersin öğrencileri heyecanlandırdığı, kendilerini gerçeklikle daha doğrudan ilişkili hissetmelerini sağladığı gözlenmiştir.

Çok kültürlü psikolojik danışma dersi didaktik yöntem dışında, yaşantısal etkinlikler, okumalar ve derse çağrılan uzman ve konuklar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Dersin işleniş şekli itibariyle de klasik yöntemlerin dışında yöntemleri kullanmış olması öğrencilerin yararlı gördüğü bir diğer boyut olmuştur. Yine öğrencilerden alınan geri bildirimlerden; 'kimlik analizi' ve 'kendimi nasıl tanımlıyorum?' gibi öz farkındalıklarını artırmak için uygulanan etkinliklerin yararlı olduğu anlaşılmaktadır. Benzer ders deneyimlerinde de etkisi kanıtlanan pedagojik tekniklerde çeşitlilik; didaktik yöntem, okumalar yapma, videolar izleme, yaşantısal alıştırma yapma, derse konu hakkında uzman konuşmacı ya da kültürel temasa uygun kişileri çağırma ya da farklı kültürel gruplar içinde deneyim olanağı elde etme gibi tekniklerin, önyargı ve ayrımcılık konusunda okumalar ve alıştırma yapmanın yararlı olduğu ve bundan sonraki çalışmalarda da yararlı olacağı düşünülmektedir.

Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında bu amaçla açılan bir dersin seçmeli değil bir an önce zorunlu ders statüsünde bir ders olarak okutulması da gerekli görünmektedir. Ayrı bir ders olmanın yanı sıra psikolojik danışma meslek etiğine de uygun olarak, çok kültürlülük konularının bütün meslek derslerine kaynaştırılması yoluna da gidilebilir. Kağnıcı'ya (2013:228) göre bütünleşme modelinde olduğu gibi, amaç çok kültürlü psikolojik danışman

yeterliklerini eğitim programının tüm öğeleri aracılığıyla kazandırmayı hedeflemek olmalıdır. Kağnıcı (2013:228), bu amaçla psikolojik danışman adaylarının kültürün psikolojik danışma sürecindeki rolünü kavranmasının sağlanması için özellikle “Rehberlik ve Psikolojik Danışma”, “Psikolojik Danışma Kuramları”, “Grupla Psikolojik Danışma”, “Psikolojik Danışma Becerileri” ve “Bireyle Psikolojik Danışma Uygulamaları” derslerinde bu konuların üzerinde durulması, ilgili derslerin içeriğinin kültürel bir bakış ile de zenginleştirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Ayrıca psikolojik danışmada çok kültürlülük konuları bütün boyutlarıyla yeni araştırmalara konu olabilirse, bu konulardaki eğitim çalışmaları için daha yerel verilere ulaşmak mümkün olacaktır. Farklı kültürel gruplar üzerine yapılacak çalışmaların bu kültürlerin daha iyi tanınmasını ve etkili müdahale yöntemlerinin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın elbette bazı sınırlılıkları olduğu da unutulmamalıdır, yarı deneysel desende olması bunlardan biridir. Seçmeli bir derse gelen öğrencilerin bu konudaki hazır oluşuk ve beklenti düzeyi de araştırma sonuçlarını etkilemiş olabilir. Elde edilen bu değişikliğin uzun dönemli olup olmadığı da bu araştırmada yer verilememiş bir boyuttur. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu etkinin en azından bir yıl boyunca sürüp sürmediği aralıklı olarak yapılacak izleme testleri ile takip edilebilir. Araştırmada yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet, etnisite, dünya görüşü ya da dini inanç gibi değişkenler ele alınmamıştır, bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu değişkenlerin de incelenmesi yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

ACA (2015), Multicultural and social justice counseling competencies. 15.09.2016 tarihinde <https://www.counseling.org/docs/default-source/competencies/multicultural-and-social-justice-counseling-competencies.pdf?sfvrsn=20> adresinden erişildi.

Arredondo, P., Toporek, R., Brown, Sherlon P., Jones, J., Locke, D., Sanchez, J., Stadler, H., (1996), “Operationalization of the multicultural counselling competencies.” *Journal of Multicultural Counselling & Development* 24:42–78.

Arthur, N. (2000), Predictive Characteristics of Multicultural Counselling Competence. Paper presented at the Annual Conference of the American Educational Research Association (New Orleans, LA, April 24-28, 2000.

- Bektaş, Y. (2006), "Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri." *Ege Eğitim Dergisi* 7 (1):43-59.
- Büyüköztürk, Ş. (2011), *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları.*(Ankara: Pegem akademi, 15. Baskı).
- Brown, Sherlon P., / Yonker, R., / Parham, Thomas A. (1996), "Influence of a cross-cultural training course on racial identity attitudes of White women and men: Preliminary perspectives." *Journal of Counseling and Development* 74:510-516.
- CACREP, (2016), Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs Standarts 2016, 15.09.2016 tarihinde <http://www.cacrep.org/section-2-professional-counseling-identity/> adresinden erişildi.
- Carter, Robert T., / Qureshi, A. (1995), "A typology of philosophical assumptions in multicultural counseling and training. In J. G. Ponterotto, J. M. Casas, L. A. Suzuki, & C. M. Alexander (Eds.), *Handbook of multicultural counseling* (pp.239–262). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Castillo, Linda G., / Brossart, Daniel F., / Reyes, Carla J., / Conoley, Collie W., / Phoummarath, Marion J. (2007), "The Influence of Multicultural Training on Perceived Multicultural Counseling Competencies and Implicit Racial Prejudice." *Journal of Multicultural Counseling and Development* 35 (4):243-255.
- Chae, M., / Foley, Pamela F., / Chae, Sung Y. (2006), "Multicultural Competence and training: an ethical responsibility". *Counseling and Psychology Journal* .3: 71-80.
- Chandler, Cynthia K.(1991), "Multicultural Counseling Instruction: A Suggested Curriculum Guide". Paper presented at the annual meeting of the texas association for counseling and development. Dallas, TX.
- Datum, Beverly D. (1992), "Talking about race, learning about racism: The application of racial identity development in the classroom" *Harvard Educational Review* 62:1–24.
- Erdur-Baker, Ö. (2007), "Psikolojik danışma ve kültürel faktörler" *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 27:109-122.

- Heppner, Mary J., / O'Brien, Karen M. (1994), "Multicultural counselor training: Student's perceptions of helpful and hindering events" *Counselor Education and Supervision* 34: 4-18.
- Kağnıcı, Dilek Y. (2011), "Teaching Multicultural Counseling: An Example from a Turkish Counseling Undergraduate Program" *Eurasian Journal of Educational Research* 44:111-128.
- Kağnıcı, Dilek Y. (2013), "Çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminin rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarına yerleştirilmesi" *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 5 (40):222-231.
- Keklik, İ. (2010), "Psikolojik danışma alanının hak savunuculuğu bağlamında birey ötesi sorumlulukları" *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4(33):89-99.
- Kararımk, Ö. (2004), "Tinsel anlayışın psikolojik danışmadaki rolü" *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3(22): 45-55.
- Kararımk, Ö. (2008), "Çok kültürlülük, kültüre duyarlılık ve psikolojik danışma" *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3(29): 115-127.
- Kerl, Stella B. (2002), "Using narrative approaches to teach multicultural counseling" *Multicultural Counseling and Development* 30:135-143.
- Liotard, Jean F. (1979), "Postmodern Durum" 18.02.2017 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Postmodern_Durum adresinden erişildi.
- Neville, Hellen A., / Heppner, Mary J., / Louie, Charis E., / Thomson, Chalmer E., / Brooks, L., / Baker, Charleas E. (1996), "The impact of multicultural training on White racial identity attitudes and therapy competencies" *Professional Psychology: Research and Practice* 27:(1) 83-89.
- Parker, Woodrow M., / Moore, Margeret A., / Neimeyer, Greg J. (1998), "Altering White racial identity and interracial comfort through multicultural training". *Journal of Counseling & Development* 76:302-315.
- Pedersen, P. (1991), "Multiculturalism as a Generic Approach to Counseling" *Journal of Counseling & Development* 70 (1): 6-12.

- Reynolds, Amy L. (1995), Challenges and strategies for teaching multicultural counseling courses. In J. G. Ponterotto, J. M. Casas, L. A. Suzuki, & C. M. Alexander (Eds.), *Handbook of multicultural counseling* (pp. 312–330). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Reynolds, Amy L. (2011), “Understanding the Perceptions and Experiences of Faculty Who Teach Multicultural Counseling Courses: An Exploratory Study Training and Education” *Professional Psychology* 5 (3):167–174.
- Rowell, Clay P., / Benshoff, James M. (2008), “Using Personal Growth Groups in Multicultural Counseling Courses to Foster Students. Ethnic Identity Development” *Counselor Education & Supervision* 48: 2-15 .
- Sue, Derald W., / Arredondo, P., / McDavis, Roderck J. (1992), “Multicultural counselling competencies and standards: A call to the profession” *Journal of Counselling & Development* 70 (4):477–484.
- Sue, S. (2006), “Cultural competency: From philosophy to research and practice” *Journal of Community Psychology* 34 (2):237-245.
- Seto, A., / Young, S., / Becker, Kent W., / Kiselica, Mark S. (2006), “Application of the Triad Training Model in a multicultural counseling course” *Counselor Education and Supervision* 45:304-318.
- Tomlinson-Clarke, S. (2000), “Assessing outcomes in a multicultural training course: a qualitative study” *Counselling Psychology Quarterly* 13 (2):221-231.
- Van Der Zee, Karen I., / Van Oudenhoven, Jan P. (2000), “Psychometric qualities of the multicultural personality questionnaire: A multidimensional instrument of multicultural effectiveness” *European Journal of Personality* 14:291-309.
- Yoon, E., / Brink, Gihane J., / Kordesh, K. (2014), “Critical Issues in Teaching a Multicultural Counseling Course” *International Journal for Advancement of Counselling* 36:359–371.

Ek 1*1. Soru: Bu derste sizin için yeni olan neydi?*

	Cevaplar	f
1	Ders kapsamındaki konular sınıf ortamına taşındı; yaşayarak, sorgulayarak öğrendik. Kuramsalın dışına çıktık	14
2	Farklılıkları konuşmak, farklı bakış açıları konuşmak yeniydi	8
3	Derse eşcinsel bir bireyin gelmesi benim için yeniydi, daha önce hiç tanışmamıştım	8
4	İlk defa sınıf olarak bir dersi bu kadar ilgiyle dinliyor olmak	4
5	Bir engelli bireyin neye ihtiyacı olduğunu ne hissettiğini kendisinden dinlemek	3
6	Yeni kavramlarla tanıştım, kültür kavramının asıl anlamını keşfettim	3

Birinci soruya verilen yanıtlardan, öğrencilerin dersin işlenişinde kullanılan yöntemlerden olan; derse konuşmacı çağırma ve kültürel temas sağlamaktan memnun kaldıkları görülmektedir. Öğrenciler bu ders yoluyla farklılıkları ve bu konudaki kavramları konuşmanın da kendileri için yeni olduğunu belirtmişlerdir.

27

2. Soru: Bu dersin size ne kattığını düşünüyorsunuz?

	Cevaplar	f
1	Farklılıklara önyargılı bakmamayı öğrendim, bakış açım genişledi	14
2	Kendi önyargılarımı fark ettim, kendimi değerlendirmeye başladım	10
3	Cinsel yönelim, etnik köken konularında farkındalık ve bilgi kazandım	8
4	Daha çok okumaya daha çok empati yapmaya başladım	5
5	Ötekileştirmenin iletişime engel olduğunu fark ettim	1
6	Engelli ve trans bireylerin de bu hayatta olduğu ve hakları olduğunu fark ettim	1
7	Sadece kuramsal değil uygulamaya dönük şeyler de öğrendim	1

İkinci soruya verilen yanıtlardan, öğrencilerin özellikle farklılıklara önyargılı bakmamayı öğrendiklerini ve bakış açılarının genişlediğini ifade ettikleri görülmektedir. Kendi önyargıları konusunda farkındalık kazanma bunu takip etmektedir. Üçüncü soruya verilen yanıtlarla birleştirildiğinde kendi önyargıları konusundaki farkındalık artışının öne çıkan değişimlerden biri olduğu görülmektedir.

3. Soru: Bu ders kendi önyargılarınızı keşfetmenizi sağladı mı?

	Cevaplar	f
1	Özellikle cinsel yönelimi farklı olan bireylere yönelik önyargılarımı fark ettim	14
2	Evet sağladı	12
3	Alevi-Kürt-Hıristiyan-Ateist-Muhafazakarlara karşı önyargılarımı fark ettim	6
4	Herhangi bir önyargım olduğunu düşünmüyorum	4
5	Farklılıklar artık doğal ve kabul edilir benim için	3

Üçüncü soruya verilen yanıtlardan dört kişi dışında herkes farklılıklar konusundaki önyargılarını fark ettiğini ifade etmiştir.

4. Soru: Bu dersten sonra, bir psikolojik danışman olarak, farklı kültürel özellikleri olan danışanlara yardımcı olabileceğinizi düşünüyor musunuz?

	Cevaplar	f
1	Evet, bu dersten sonra farklı kültürel özellikleri olan danışanlara yardımcı olabileceğimi düşünüyorum	16
2	En azından dinleyebilirim. Tam olarak yardımcı olabilmek için kendimi geliştirmeliyim.	13
3	Empati düzeyim arttı, koşulsuz kabulü öğrendim	5
4	Bu dersi almamış birine göre daha iyi olacağıma inanıyorum	2
5	Farklı kültürel gruplara yönelik farkındalık ve bilgim arttı	2
6	Danışanımı kültüründen bağımsız olarak ele alamayacağımı fark ettim	1
7	Bu dersten sonra bu konudaki endişelerim azaldı. Neler yapabileceğimin farkındayım	1

Dördüncü soru daha çok Sue, Arredondo ve McDavis (1992:481) tarafından tanımlanan, psikolojik danışmanların çok kültürlülük konusunda geliştirmesi gereken beceri boyutuna ilişkin bir sorudur. Bu soruya verilen yanıtlar, öğrencilerin en iyi şekilde olmasa da danışanlarına yardımcı olabileceklerine inandıklarını göstermektedir.

5. Soru: *Bu ders kendi kültürel kimliğiniz konusunda farkındalık kazandırdı mı? Kazandırdıysa nasıl bir farkındalık sağladınız?*

	Cevaplar	f
1	Evet kültürel kimliğim konusunda farkındalık kazandırdı, kimliğimi tanımlamayı genişletebildim ve kimliğimi sorgulamaya başladım	24
2	Önyargılarımın da içinde yetiştiğim kültürle ilişkisini fark ettim	6
3	Hazırladığımız 'kimlik analizi' ödevi çok faydalı oldu	5
4	Özellikle cinsiyet rolümle ilgili ayrımcılıkları fark ettim	4
5	Olaylara sadece kendi kültürel kimliğim üzerinden baktığımı fark ettim	2
6	Hala farkındalık kazandığımı düşünmüyorum	2
7	Kendi kültürel kimliğimi dile getirmek benim için yeniydi	1
8	'ben kimim?' etkinliği kimliğim konusunda farkındalık sağladı	1

Beşinci soruya verilen yanıtlardan Sue, Arredondo ve McDavis (1992:481) tarafından tanımlanan yeterli alanlarından farkındalığın, kendi kültürel kimliğini tanımaya dair boyutunda, herkes için farklı düzeylerde de olsa bir gelişme olduğu görülmektedir.

6. Soru: *Psikolojik danışmanın rol ve görevlerine bakışınız açısından bu dersin nasıl bir faydasını gördünüz?*

	Cevaplar	f
1	Koşulsuz kabul ve saygının ne olduğunu sözde değil tam anlamıyla öğrendim	21
2	Bir danışmanın önyargılı olmasının ciddi sorunlar yaratabileceğini fark ettim	8
3	Farklı grupları tanıdım	5
4	Aslında farklılıkları oluşturan bizim düşüncelerimizmiş	1
5	Yargılamamayı öğrendim	1

Altıncı soruya verilen yanıtlarla da daha net ortaya çıkan bir durum, öğrencilerin çok kültürlü psikolojik danışma dersinin koşulsuz kabul ve saygıyı öğrenmelerine yardım etmiş olduğu konusundaki yaygın görüşüdür. Psikolojik danışman kimliğinin temel unsuru olan koşulsuz kabul ve saygı konusundaki bu gelişme, çok kültürlü psikolojik danışma açısından da hayati önemde bir gerekliliktir.

7. Soru: Bu dersi veren siz olsaydınız ayrıca nelere değinirdiniz?

	Cevaplar	f
1	Bu derste değinilmesi gereken her şeye değinildiğini düşünüyorum	16
2	Dini farklılıklar	4
3	Cinsel istismar, pedofili	2
4	Farklı yerlere ziyaretler yapılabilirdi	2
5	Kadına şiddet	1
6	Kadın ve çocuk mahkumlar	1

Yedinci soru dersin işleniş tarzı ve içeriği konusunda olmuştur. Öğrencilerin büyük ölçüde mevcut yapıdan memnun kaldıkları fakat, bazı konulara daha fazla girilmesini önerdikleri görülmüştür. Dini farklılıklar ve cinsel istismar bunların başında görülmektedir.